

Norma, kas regulē notiesāto personu tiesības atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju tuva radnieka nāves gadījumā, neatbilst Satversmei

Satversmes tiesa 2020. gada 18. septembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-32-01 “Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 49.² panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam un 96. pantam”.

Apstrīdētā normaLatvijas Soduzpildes kodeksa 49.² panta pirmā daļa:

“Notiesātais, kas soduzpildes iestādē slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, ar rakstveida iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam var lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju līdz piecām diennaktīm sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību, kas apdraud slimā dzīvību.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. pants: “Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

Satversmes 96. pants: “Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

Lietas fakti

Lietā Satversmes tiesā tika ierosināta uz konstitucionālās sūdzības pamata. Pieteikuma iesniedzējs izcieš brīvības atņemšanas soduzpildes iestādē slēgtā cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē. Soda izciešanas laikā nomirusi viņa māte. Pieteikuma iesniedzējs lūdzis brīvības atņemšanas vietas priekšniekam atļaut apmeklēt mātes bēres, bet atļauja neesot tikusi dota, jo apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam šādas tiesības neparedz.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma, kas neparedz tiesības slēgtā cietumā ieslodzītajiem īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju saistībā ar tuva radnieka nāvi, aizskar viņa tiesības uz privāto dzīvi. Turklāt, Pieteikuma iesniedzēja uzskatā apstrīdēta norma ir pretrunā ar diskriminācijas aizliegumu uz dzimuma pamata, jo sievietes, kas notiesātas par tāda paša smaguma noziedzīga nodarījuma pastrādāšanu, sodu izcieš vieglākā soda izciešanas režīmā, un līdzīgā gadījumā varētu apmeklēt tuva radnieka bēres.

Tiesas secinājumi

Par tiesvedības izbeigšanu:

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, jo 2020. gada 23. jūnijā stājušies spēkā grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā. Likums papildināts ar 49.⁴ pantu, kas paredz ikvienam notiesātajam tiesības atvadīties no miruša radnieka ieslodzījuma vietas teritorijā.

Satversmes tiesa norādīja, ka tiesvedība lietā ir turpināma, jo izskatāmā lieta ir ierosināta uz konstitucionālās sūdzības pamata. Apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā Pieteikuma iesniedzējam radītas tiešas nelabvēlīgas sekas – aizliegums piedalīties mātes bērēs – un viņš ir lūdzis normu atzīt par spēkā neesošu no tās piemērošanas brīža. Turklāt kaut arī likumdevējs ar grozījumiem Latvijas soduzpildes kodeksā ir noteicis iespēju atvadīties no miruša radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā, arī pēc šīs normas stāšanās spēkā notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, nav paredzēta iespēja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi. [9.]

Par prasījuma precizēšanu:

Satversmes tiesa norādīja, ka no pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs iebilst nevis pret visu apstrīdēto normu, bet pret to, ka brīvības atņemšanas iestādes teritorijas atstāšana tuva radnieka nāves gadījumā netiek attiecināta arī uz notiesātajiem, kas sodu izcieš slēgtā cietumā un daļēji slēgta cietuma zemākajā soda izciešanas pakāpē. Tādēļ apstrīdētā norma izskatāmajā lietā jāizvērtē tiktāl, ciktāl tā noteic, ka īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi var vienīgi

notiesātais, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. [10.]

Par Satversmes 96. panta tvērumu:

Secinot, ka no Pieteikuma iesniedzēja, Saeimas un pieaicināto personu argumentiem izriet, ka lietas pamatjautājums visupirms ir saistīts ar Satversmes 96. pantā ietvertajām tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, Satversmes tiesa visupirms nolēma izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam. [11.]

Satversmes tiesa norādīja, ka privātās dzīves jēdziens ir plašs, tādēļ tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver gan personas autonomiju un pašnoteikšanos, gan arī tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem. Šīs tiesības balstās uz cilvēka cieņu un brīvību. Cilvēka cieņa un citas vispārcilvēciskās brīvības noteic, ka arī pret mirušu cilvēku jāizturas cieņpilni, tostarp, to apbedījot.

Tuva radnieka bērnu apmeklēšana ir būtiska personas autonomijas un pašnoteikšanās izpausme. Viens no iespējamajiem bērnu aspektiem ir ģimenes kolektīva atvadīšanās no mirušā, tādējādi ļaujot attīstīt ģimenes locekļu savstarpējās attiecības. Tādēļ miruša radnieka bērnu apmeklēšana ietilpst tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā.

Arī persona, kas izcieš sodu ieslodzījuma vietā, saglabā savas pamattiesības, tostarp, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Līdz ar to Satversmes 96. pantā ietverto tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā ietilpst tuva radnieka bērnu apmeklējums, kas attiecināms arī uz ar brīvības atņemšanas sodu notiesātu personu. [12.]

Par Satversmes 96. panta ierobežojumu:

Satversmes tiesa norādīja, ka notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, apstrīdētā norma liedz īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuva radnieka bēres. Tādējādi apstrīdētā norma ierobežo personas, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu slēgtā cietumā vai daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. [13.]

Par to, vai ierobežojums ir noteikts ar likumu

Satversmes tiesai neradās šaubas, ka apstrīdētajā normā ietvertais tiesību ierobežojums ir ietverts pienācīgā kārtībā pieņemtā likumā, pietiekami skaidrs vai pieejams. Atbildot uz Pieteikuma iesniedzēja argumentu, ka apstrīdētā norma neatbilstot Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumam lietā “Ēcis pret Latviju”, Satversmes tiesa norādīja, ka šis spriedums pieņemts pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa, ņemot vērā tās kompetenci, kas ir atšķirīga no Satversmes tiesas kompetences, tajā vērtējusi personas tiesību aizskārumu, nevis apstrīdēto normu vispārīgi. [14.]

Par ierobežojuma leģitīmo mērķi

Satversmes tiesa secināja, ka ierobežojumam, kas noteic, ka notiesātie, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, nevar atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju, ir leģitīms mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība. [15.]

Par ierobežojuma samērīgumu

Satversmes tiesa norādīja, ka apstrīdētā norma, ierobežojot notiesāto personu iespējas īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, samazina sabiedrības apdraudējuma iespējamību. Tādējādi aizliegums īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju ir piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa – sabiedrības drošības aizsardzība – sasniegšanai. [17.]

Pieteikuma iesniedzējs, Saeima un vairākas pieaicinātās personas, izsakot savus viedokļus, norādīja uz alternatīviem līdzekļiem, ar kuriem iespējams sasniegt pamattiesību ierobežojuma mērķi. [18.]

Saeima norādīja uz jauno Latvijas Sodū izpildes kodeksa normu, kas ļauj notiesātajam no miruša radnieka atvadīties brīvības atņemšanas iestādes teritorijā. Savukārt Satversmes tiesa atzina, ka atvadīšanās no miruša radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā nav uzskatāma par alternatīvu bērū apmeklējumam, bērū īpašās nozīmes indivīda un sabiedrības dzīvē dēļ. [18.1.]

Taču Satversmes tiesa atzina, ka pastāv saudzējošāks līdzeklis, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē. To iespējams izdarīt

individuāli izvērtējot katra notiesātā, arī tāda, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, lūgumu īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju tuva radnieka nāves dēļ. Notiesātās personas, kas izcieš sodu slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē izdarījušas atšķirīgus noziedzīgus nodarījumus, kas vērsti pret dažādām interesēm. Satversmes tiesa norādīja, ka, pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs nav pamatojis, kādēļ visas notiesātās personas, kam vispārīgi aizliegts apmeklēt tuva radnieka bēres, uzskatāmas par tik bīstamām sabiedrībai, ka uz tām attiecināms šāds pilnīgs aizliegums apmeklēt tuva radnieka bēres. Taču Satversmes tiesa uzsvēra, ka tiesības uz privāto dzīvi un tādējādi arī iespēja apmeklēt tuva radnieka bēres nav absolūtas. Tas, vai notiesātajai personai šādā gadījumā dodama atļauja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, izvērtējams ņemot vērā gan personas pastrādātā noziedzīgā nodarījuma smagumu, gan citus lietas apstākļus. Tādējādi vienlaikus tiktu aizsargāta sabiedrības drošība un notiesātā tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Tā kā pastāv saudzējošāks līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē, Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam. [18.2.]

Par Satversmes 91. panta ierobežojumu:

Satversmes tiesa norādīja, ka, tā kā apstrīdētā norma atzīta par neatbilstošu Satversmes 96. pantam, vairs nav nepieciešams vērtēt šīs normas atbilstību Satversmes 91. pantam. Vienlaikus tiesa atgādināja, ka tā jau spriedumā lietā Nr. 2018-25-01 atzinusi, ka tiesiskais regulējums, kas tikai pēc dzimuma kritērija, neņemot vērā katras notiesātās personas individuālās vajadzības un riskus, notiesātajiem vīriešiem paredz stingrāku soda izciešanas režīmu, kā arī no tā izrietošas atšķirīgas tiesības un ierobežojumus (īpaši tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumus) salīdzinājumā ar notiesātajām sievietēm, nenodrošina notiesāto vīriešu tiesību ievērošanu. [19.]

Par brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē spēku

Satversmes tiesa nolēma, ka, lai pēc iespējas novērstu nelabvēlīgās sekas, ko Pieteikuma iesniedzējam radījusi apstrīdētās normas piemērošana, attiecībā uz viņu tā atzīstama par spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma zaudē spēku no sprieduma publicēšanas dienas. Izskatot ieslodzīto, kas sodu izcieš slēgtā cietumā un daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, lūgumus īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar

tuva radnieka nāvi, tieši piemērojams Satversmes 96. pants un šajā spriedumā paustās atziņas, kā arī var tikt piemērota tāda pati kārtība, kā, izskatot lūgumus, kas saņemti no notiesātajiem, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. [20.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1. Atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 49.² panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, iespēju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

2. Attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju Juri Krasovski atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 49.² panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izpildes režīma zemākajā pakāpē, iespēju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:

https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-32-01_Spriedums.pdf

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Zanda Meinarte
Satversmes tiesas
Sabiedrisko attiecību speciāliste
Zanda.Meinarte@satv.tiesa.gov.lv
67830759, 26393803